

mácnělých slov cizího původu *ortel*, *ortelovati*, ačkoli jde o výrazy poměrně frekventované. V těchto případech písař přenášel do zápisů starší podoby těch slov, která znal z běžné praxe.

Svědectvím o tom, že mnohé jevy nebyly zcela ustáleny, nýbrž že byly v pohybu, jsou hyperkorektní tvary *mlén*, *Těnský*, *Pések*. Tyto podoby jsou bohatě zastoupeny především v instrumentálu proprii. Hyperkorektní podoby svědčí o určité písařově nejistotě, ale také o tom, že text smolné knihy vypovídá (alespoň v těchto místech) o stavu spisovného jazyka, nedává tedy spolehlivý obraz jazyka běžně mluveného.

Můžeme se tedy ztotožnit s názorem M. Rackové, že uznávaná pravidla už nestačí překryt všechny jevy bez výjimky, i když jako celek v povědomí písařově platnost neztrácí. Je to nepochybně jedna z cest, kterými se závaznost pravidel počíná rozrušovat, takže i ve slovech, jež jsou v zápisech velmi frekventovaná, se mohou objevit jednotlivé ústupky mluvené normě (srov. Racková, 1972). Ta však není faktorem rozhodujícím, protože míra odchylek je poměrně malá. A i když nás určité skutečnosti mohou překvapit, odpovídají v podstatě úrovni jazyka neliterárních památek 16. a 17. století, který koreluje se spisovnou češtinou. Protože však její norma byla poměrně jednodušší, nepronikly do *Smolné knihy města Tábora* nijak výrazně regionalizmy (jejich repertoár zahrnuje pouze několik málo slov).

Po stránce morfologické charakterizuje texty písařů (obzvláště starších) jistá tradičnost (pokud můžeme o tradičnosti v této době mluvit). Svědčí o tom četné kolísání v třetí osobě minulého času s pomocným slovesem (směrování k zániku pomocného verba se uplatňuje jen pozvolna), důsledný tvar infinitivu na *-ti*, tvary genitivu plurálu maskulin s koncovkou *-ův*, i když ve složkách mladších se prosazuje progresivní tendence projevující se podobou bez *-v*. Například výřnání *lotrův těch, kteří škodu učinili, plátina pět kusův, do všech dílův*, ale také *kopa grošů, dopustivši se hříchů*. Bezkoncovkový genitiv je typický pouze pro jména označující nějakou míru, množství (*asi pět věrteľ, koupiti od něho několik loket sukna*). Spisovná norma tvarová je živá, přestavuje relativně pevný systém.

Víme, že již na počátku 16. století jsou duál a jednoduché minulé časy považovány za zastaralé. Z rozboru jazyka zápisů však vyplývá, že duál není mrtvou kategorií. Dvojnásobné tvary se držely při číslovkách dva, oba. Někdy má substantivum tvary plurálové, jeho určovací členy jsou v duálu (*těma dvěma pániim*). Duál se objevuje také u zájmen (*byli při tom, kteří na Kamberce seděli, ta dva, vzal Kameníkům peníze, Vlček a Havel, sama dva*). Podobně jako ve flexi jmen byl vedle singuláru a plurálu duál také u sloves (*pasířka vzala pytlík s penězi, byla dva vřomadě*). Tendence k zániku dvojnásobného čísla se projevuje kolísáním v užití tohoto tvaru. Například *vzali sme II sukni ženské*, ale také *vzali jsme krejčímu na předměstí II sukne*. Poučné je kolísání

tvarů u jmen ruce, nohy (*na tom umřel od buolesti noh a bez rukou, potom jemu hnatové u noh i u rukou sou kolem zlámány, před rukama, ale pod nohami*). Lze tedy říci, že duál prochází celou flexí. U substantiv je nejčastěji v akuzativu, u jmen frekventovanější než u sloves. Tvary aoristu a imperfekta texty nedokládají, a to ani ve formulích, v nichž by mohl přežívat starší stav.

Na základě skutečností známých z historie jazyka bychom mohli v zápisech dale předpokládat (alespoň jako vzácné doložené dublety) například zakončení *-ma* v instrumentálu plurálu, splyvání koncovky třetí osoby plurálu prezentu sloves typu *sázet* a *prosit*. Ovšem skutečný stav jazyka Smolné knihy města Tábora tento předpoklad nepotvrzuje. Máme tak další důkaz o úrovni a povaze písařovy normy.

Svědectvím o tom, že památka určitou měrou reprezentuje starší stav jazyka, je tvar *dadí* ve třetí osobě plurálu, ale také jmenná deklinace adjektivu přivlastňovacích, i když jinde je již časté skloňování složené, a nepřímá řeč s neposunutou osobou. Pronikání a-kmenových movací do tvarů neuter, podobně jako i-kmenové movace u mužské měkké samohláskové deklinace zkoumané texty nedokládají vůbec, nebo velice slabě.

Někde vidíme tendence směřující k dnešku. Platí to například o splynutí (i když ne úplném) koncovek genitivu, dativu, lokálu feminin složeného a zájmeného skloňování. Jistá rozkolísanost, nejistota je výsledkem toho, že unifikáční proces nebyl zcela ukončen.

Z uvedeného vyplývá, že písaři některé archaické jevy opouštějí, ale jiné v textech nacházíme v početnějších zbytcích, než dokládá tehdejší literatura krásná a odborná (srov. Cuřín, 1985). Je tedy možno se domnívat, že se tu postupně vytváří odlišný styl jazyka neliterárních památek.

Literatura

- CUŘÍN, F. Studie z historické dialektologie a toponomastiky Čech. ČSAV, Praha 1967.
- CUŘÍN, F. Vyvoj spisovné češtiny. SPN, Praha 1985.
- KOMÁREK, M. Historická mluvnice česká I, Hláskoslovi. Praha 1958.
- LAMPRECHT, A. — ŠLOSAR, D. — BAUER, J. Historická mluvnice češtiny. SPN, Praha 1986.
- OBERPFCALCER, F. Jazyk knih černých, jinak smolných. Rozpravy České akademie, Praha 1935.
- PORAK, J. Humanistická čeština. Univerzita Karlova, Praha 1983.
- RACKOVÁ, M. K historické dialektologii severozápadních Čech. In: Sborník Pedagogické fakulty v Ústí nad Labem. Ústí nad Labem 1972, s. 5—38.
- TRAVNÍČEK, F. Historická mluvnice československá. Melantrich, Praha 1935.